

קנג-א

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת, משמיה דרב: מהספדו של אדם ניכר עליו אם הוא בן עולם הבא, אם לאו. שאם הוא אדם כשר, הכל בוכין עליו ומספרים בשבחו.

ומקשינן: איני, והאמר ליה רב לרב שמואל בר שילת: בשעת מיתתי התאמץ ואחים [חמם] את השומעים בהספידא כדי שיכמרו רחמיהם ויבכו עלי. לפי דהתם אנא קאימנא, בשעת ההספד, ואשמע זאת.

אלמא, הוצרך רב להזהירו על כך. וקשיא, הא רב, גברא רבה היה, וכן עולם הבא, ולמה היה צריך להזהירו? והרי קאמר, דמהספדו ניכר אם הוא בן עולם הבא.

ומשינינן: לא קשיא. שלעולם צריך לחמם את הציבור משום שאין רחמי בני אדם נכמרים מעצמם על זקן שמת. אלא הא דמחמו ליה לציבור עליו ואחים [ומתחמם], ניכר בו שהוא בן עולם הבא. והא דמחמי ליה לציבור עליו ולא אחים, ניכר שאינו בן עולם הבא.

אמר ליה אבוי לרבה: אדם כגון מר [רבה], דסנו [שונאים] ליה כולא פומבדיתא, משום

שאתה מוכיחם במילי דשמיא [שבני פומבדיתא רמאים הם] מאן אחים בהספידא שלך?

אמר ליה: מיסתיא [די בכך] דאתה ורבה בר רב חנן תתחממו ותבכו עלי.

בעא מיניה רבי אלעזר מרב: איזהו בן העולם הבא?

אמר ליה רב: כי הא דכתיב "ואזניך תשמענה דבר מאחרריך לאמר, זה הדרך לכו בו, כי תאמינו וכי תשמאלו". שאם תשמע אחרי מטתך שאומרים עליך אנשים, "בזה הדרך שהלך בה מת זה, לכו בה", מובטח לך שאתה בן העולם הבא.

רבי חנינא אמר: כל מי שדעת רבותיו נוחה חימנו, ממה שהם שומעים עליו ורואים זו, הרי הוא בן עולם הבא.

עוד כתיב התם, "וסבכו בשוק הסופדים".

בני גלילא אמרי: עשה דברים טובים כדי שיאמרו אותם הסופדים לפני מטתך.

בני יהודה אמרי: עשה דברים כדי שיאמרום הסופדים לאחר מטתך.

ברוך הוא. והשיבו דרק חלק הבשר ודם נעשה עפר. אבל הלוּבן, שהוא לעצמו, לא כלה. ודוקא מי שיש בו קנאה, שהוא מרע לעצמו, עצמותיו מרקיבים.

ואחר שמששו, ראה שאף חלק האם, שהוא הבשר, נשאר בו. ושוב הוקשה לו מקרא ד"אל עפר תשוב". והשיבו, ההוא שעה אחת קודם תחית המתים.

והטעם לזה הוא, כדי שיהיה נברא יש מאין, כמו בז' ימי בראשית. מהרש"א.

והקדוש ברוך הוא נותן בו את הנשמה. ומזה נחלקו ג' מדות אלו לטוב ולרע. א. בינו לבין המקום, שתלוי בחלק הנשמה. ב. בינו לבין עצמו, שתלוי בחלק הלוּבן. כפי שמורה השם "עצמות", דהיינו עצמיותו. ג. בינו לבין הבריות, שתלוי בחלק הבשר והדם.

ומעיקרא קסבר, דנשאר בו רק חלק אביו, דהיינו העצמות. והוקשה לו מהא דרב מרי. דמשמע מיניה שכל הגוף כלה, ואף הלוּבן. ולא נשאר בו כי אם הנשמה, שהיא חלק הקדוש

לבסוף, בפתאום ביקש המלך את עבדיו שיבואו לסעודה. פיקחין שבהן נכנסו לפניו כשהן מקושטין. והטיפשים נכנסו לפניו כשהם מלוכלכין ממלאכתן. שמח המלך לקראת פיקחים, וכעס לקראת טיפשים.

אמר המלך: הפקחים הללו שקישטו את עצמן לסעודה, ישבו ויאכלו וישתו. אבל הטפשים הללו שלא קישטו עצמן לסעודה, יעמדו ויראו בסעודת הפקחים, והם לא יאכלו.

וכן הוא לעולם הבא. הצדיקים שיראו תמיד שמא ימותו למחר ונמצאו תמיד בתשובה, יושבים ואוכלים שם. אבל הרשעים שלא הכינו את עצמם בעולם הזה, עומדים ורואים בכבוד הצדיקים.

חתנו של רבי מאיר, משום רבי מאיר אמר: אין הרשעים עומדים ורואים. שאם כן, אף הן נראין שאף הם מן הקרואים כמשמשין. שכן דרך המשרתים לעמוד בשעת הסעודה, ואין כאן בושא. אלא אלו ואלו [הצדיקים והרשעים] יושבים. הללו אוכלין והללו רעבין. הללו שותין והללו צמאים. שנאמר "לכן כה אמר ה', הנה עבדי יאכלו, ואתם תרעבו. הנה עבדי ישתו, ואתם תצמאו. הנה עבדי ירונו מטוב לב, ואתם תצעקו מכאב לב".

וקא מיהדר לפרש דברי שלמה: דבר אחר: "בכל עת יהיו בגדיך לבנים" — אלו ציציית. שהם מצמר לבן.

"ישמן על ראשך אל יחסר" — אלו תפילין. שתפילין הם שם ה'. כדכתיב "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך", וקדריש ליה

ומפרשינן: ולא פליגי בני גליל על בני יהודה. אלא מר [בני גליל] נקט כי אתריה. ובגליל היו עומדים המספידים לפני המטה. ומר [בני יהודה] נקט כי אתריה. וביהודה היו הם עומדים לאחר המטה.

תנן התם: רבי אליעזר אומר: שוב בתשובה יום אחד לפני מיתתך.

שאלו תלמידיו את רבי אליעזר: וכי אדם יודע איזהו היום שימות בו, שישוב אז בתשובה?

אמר להן רבי אליעזר: וכל שכן, שמשום שאינו יודע יש לו לשוב תמיד. וכיון שטובה התשובה יום אחד לפני המיתה, ישוב היום, שמא ימות למחר. וכן בכל יום ויום. ונמצא כל ימיו הוא שרוי בתשובה.

ואף שלמה המלך אמר בחכמתו: "בכל עת יהיו בגדיך לבנים, ושמן על ראשך אל יחסר". ו"בגדיך לבנים", רומזים על הנשמה, שתמיד צריכה להיות טהורה ונקיה.

אמר רבן יוחנן בו זכאי: משל למלך שזימן את עבדיו לסעודה, ולא קבע להם זמן לכך. פיקחין שבהן קישטו את עצמן מיד, וישבו על פתח בית המלך והכינו עצמם לסעודה. לפי שאמרו: וכי כלום חסר איזה דבר מצרכי הסעודה לבית המלך? והרי הכל מוכן לסעודה. ושמה יבהילוננו פתאום לפני המלך.

אבל טיפשיין שבהן הלכו למלאכתן. לפי שאמרו: וכי כלום יש סעודה בלא טורח? ועד שיספיקו בבית המלך לטרוח לסעודה, עדיין יש לנו הרבה שהות להתקשט לסעודה.

והשבת עומדת להכנס, הרי הוא **נותן** את **כיסו לנכרי** מבעוד יום. (1) שהרי לא יוכל לשאתו עליו לאחר כניסת השבת, משום איסור הוצאה. (2)

ואף דבעלמא אסור ליתן לנכרי שיעשה לו מלאכה בשבת, משום דחשיב כשלוחו (3) של הישראל לעשית האיסור, (4) הכא התירו. וטעם ההיתר יבואר בגמרא.

ואם אין עמו נכרי, מניחו לכיס על החמור,

ל"שמן טוב" אתפילין שבראש. שטוב שם משמן טוב.

הדרן עלך שואל

פרק מי שהחשיך

מתניתין:

מי שהחשיך לו היום בעודו הולך בדרך,

נפרדים נאמרו בזה. דין "ממצוא חפצך" אינו אוסרו אלא לומר לנכרי בשבת גופה. שכשם שהמלאכה בשבת אסורה, כן הדיבור ממנה אסור. ומטעם זה יש לאסור אף כשאומר לו שיעשה למוצאי שבת.

ודין אמירה לעכו"ם שבות, אינו אלא כשמצוהו לעשות בשבת. ואף אי מצוהו כן מערב שבת, אסור. שאין האיסור בעצם הדיבור בשבת. אלא משום שהוא כשלוחו. ומתייחסת עשית המלאכה לישראל עצמו.

ואין זו שליחות ממש, שהרי אין שליחות לנכרי. ואף להשיטות דלחומרא יש שליחות לעכו"ם מדרבנן, כבר כתב הבית מאיר, דלא שייך לחייב בשבת משום שליחות. שהרי כל יסוד איסורה הוא למען ינוח הישראל. ואף אי שלוחו של אדם כמותו, הא המשלח נח. אלא רבנן אסרו זאת, וגדר איסורם הוא גדר שליחות. קהילות יעקב.

4. והסמ"ג כתב בטעם איסור אמירה לנכרי, על פי המכילתא, דיליף לה מקרא ד"לא יעשה כל מלאכה", ולא כתיב "לא תעשה". דאפילו על ידי נכרי לא תיעשה מלאכה. ונסתפק שם אי דאורייתא הוי, או אסמכתא היא.

1. רש"י. והרבה הרא"ש לתמוה עליו. חדא, דאם כן מאי קאמר לקמן דמציאה דלא אתא לידיה מבעוד יום לא יתנה לנכרי. והא אם נותנה מבעוד יום, בהכרח דכבר אתא המציאה לידיה מבעוד יום.

ועוד, מאי קא פריך לקמן "והא מחמר הוא"? והרי כשנותנו עליו מבעוד יום ליכא עקירת חפץ בשבת, ולא מחייב מדאורייתא.

ועוד, מאי פריך מאי טעמא שרו רבנן ליתן לנכרי? והא מבעוד יום בין כך מותר ליתן. וכדתנן לעיל [זי ב], "ובכולן מתירין בית הלל עם השמש", על ידי קציצת שחר. לכן פירש דנותן כיסו לנכרי לאחר שתחשך.

2. ויש אומרים, שלא התירו כן, אלא דוקא למי שהיה סבור שיש לו שהות ביום, והחשיך עליו הדרך. אבל מי שיצא מביתו סמוך לחשיכה, ושכח והוציא לרשות הרבים, לא התירו לו שום אחד מהדרכים האלו. שלחן ערוך סימן רסו סעיף א.

3. רש"י. ובעבודה זרה טו א כתב, דאיסור אמירה לעכו"ם הוא משום "ממצוא חפצך ודבר דבר".

וצריך לומר בדעת רש"י ששני איסורים

מעמיד עצמו על ממונו". ואף אם לא נתירנו ליתנה לנכרי, לא אתי לאיתויי לה ברשות הרבים.

ואקשינן: פשיטא דכן הוא. דהא "כיסו" תנן. ומאי אשמועינן רבא בזה?

ומשנינן: מהו דתימא, הוא הדין דאפילו מציאה נותן לנכרי. והאי דקתני "כיסו", משום דאורחא דמילתא שיהיה כיסו עמו בדרך, קתני הכי. קא משמע לן רבא, שדוקא "כיסו" קתני.

ולא אמרן דלא יתן מציאה לנכרי, אלא במציאה דלא אתא לידיה קודם חשיכה. שכיון שעדיין לא זכה בה, אינו חס עליה. ואף אי לא נתירנו ליתנה לנכרי לא אתי לאיתויי לה בשבת ברשות הרבים. אבל אי כבר אתי המציאה לידיה קודם חשיכה, וכבר זכה בה, ככפייה דמי. ואחר שנעשתה ממונו לכל דבר, אמרינן בה "אין אדם מעמיד עצמו על ממונו".

איכא דאמרי: הא מילתא לא הוה פשיטא ליה לרבא, אלא בדרך איבעיא אמרה.

דבעי רבא: מציאה שכבר באה לידו קודם חשיכה, מהו ליתנה לנכרי?

מי אמרינן, כיון דאתא לידיה וכבר זכה בה קודם השבת, ככפייה דמי. וכיון דחס עליה, אית לן למיחש דלמא אתי להוציאה ברשות הרבים.

והחמור יוליכו עד שיגיע לעיר⁽⁵⁾. אבל אם יש עמו נכרי, לא יניחנו על החמור, משום שהוא מצווה על שביתת בהמתו. ובגמרא יבואר, דאירי באופן שאין בזה איסור "מחמר".

משחגיגה לחצר החיצונה של העיר [שהוא מקום המשתמר], הרי הוא נוטל מעל החמור את הכלים הניטלין [המותרים בטלטול] בשבת. ואת הכלים שאינן ניטלין בשבת משום איסור מוקצה, לא יטול. אלא הרי הוא מתיר את החבלים של האוכף, והשקין הקשורים לו, כשאותם כלים בתוכם, נופלין מאליהן מעל גב החמור.

גמרא:

שנינו במתניתין: נותן כיסו לנכרי.

והוינן בה: מאי טעמא שרו ליה רבנן למיתב כפייה לנכרי? והלא הנכרי שלוחו לישאנו בשבת, ואסור משום שבות.

ומשנינן: קים להו לרבנן, דאין אדם מעמיד [מונע] עצמו על הצלת ממונו. ואי לא שרית ליה ליתנו לנכרי, אתי לאיתויי את הכיס ד' אמות ברשות הרבים בעצמו.

אמר רבא: דוקא את כיסו התירו לו ליתן לנכרי. אבל מציאה שמצא בדרך, לא יתן לנכרי כדי שישאנה לו בשבת. דכיון שלא חס כל כך עליה, לא אמרינן בה "אין אדם

עושה מעצמו עבור הישראל. דלרש"י ליתא בזה משום שבות, ולסמ"ג איתא. קהלות יעקב.

5. ואסור לו להנהיגה, ואפילו בקול, כל זמן

על כל פנים מבואר מדבריו, דלאו גדר שליחות הוא. אלא אסור שתיעשה מלאכת ישראל בשבת. ונפקא מינה בין טעמו לטעם רש"י, היכא שהישראל אינו מצוהו, רק הנכרי

שבות". הלכך קל איסור לנכרי מאיסור נתינה על החמור.

ואף דמוקמינן לה לקמן בגוונא דאינו עובר על חיוב שביתת בהמתו מדאורייתא, מכל מקום חמיר טפי מנכרי. שהרי בגוונא דעביד החמור מלאכה גמורה, הרי הוא מחויב בשביתתו מדאורייתא [ר"ן].

וכשם שהתירו לו ליתן את כיסו על החמור, כן התירו ליתנו לחרש שוטה⁽⁶⁾ וקטן⁽⁷⁾, אם אין עמו חמור.

אבל אם יש עמו חמור, וכך אם יש עמו חרש שוטה וקטן, אחרת מנה ליה לכיסו. אבל לחרש שוטה וקטן לא יהיב ליה.

והוינן בה: מאי טעמא?

ומשנינן: הני [חרש שוטה וקטן] אדם נינהו, ויש במינם בני אדם שחייבים במצוות. ואם נתיר ליתן להם שישאו את הכיס בשבת,

או דלמא, דוקא במעות שבכיסו, שעל ידי טורח השתכר אותן, חיישינן להכי. אבל מציאה, כיון דלא טרח בה, לאו ככיסיה דמי, ולא יבוא להוציאה ברשות הרבים.

ומסקינן: תיקו.

שנינו במתניתין: ואם אין עמו נכרי, מניחו על החמור.

ודייקין: טעמא דהתירוהו לעשות כן, היינו משום דאין עמו נכרי. משמע, הא יש עמו נכרי, לנכרי יהיב ליה, ואינו מניחו על החמור.

והוינן בה: מאי טעמא עדיפה נתינה לנכרי מהנחה על החמור?

ומשנינן: חמור, אתה מצווה על שביתתו מן התורה. וכדכתיב "למען ינוח שורך וחמורך. אבל נכרי, אי אתה מצווה על שביתתו. ואין איסורו אלא משום "אמירה לעכו"ם

לכבות אין שומעין לו", ומונעים בעדו. משום דקטן עביד לדעת אביו. תוספות.

ועוד הכריחו כן הרשב"א והר"ן, מהא דאיתא ביבמות [קיד א] דאסור לספות לקטן איסור דאורייתא בידים. דכתיב "לא תאכלום", וקרינן "לא תאכלום".

ומה דאיסורא דרבנן ספינן ליה בידים, היינו משום דאי לא שביק ליה אתי לאיתויי ד' אמות ברשות הרבים. אבל בלא האי טעמא, הוי אסרינן אף באיסור דרבנן. שהרי אף קטן שבא לכבות אינו אלא איסור דרבנן, לרבי שמעון דאמר "מלאכה שאין צריכה לגופה פטור. ואפילו הכי אסרינן משום דעביד לדעת אביו.

7. ודוקא באופן שאין בזה איסור הוצאה מן התורה כמובא לעיל. אבל איסור דאורייתא אסור

שהכיס עליה. כדי שלא יהיה מחמר בשבת. רמב"ם פרק כ הלכה ו.

וכתב הרשב"א, ואינו מחוור בעיני כלל. שהרי לקמן מוקמינן לה, באופן דאין כאן מלאכת הוצאה מן התורה [שנתנו עליה כשהיא מהלכת]. וכל שבאדם פטור אבל אסור, בבהמה מותר לכתחלה.

וביאר המגיד משנה בדעת הרמב"ם, דדוקא כשאין הבעלים עושה מעשה התירו בבהמה לכתחלה. [וצריך עיון, הרי משני הכי בגמרא על מה דאקשינן "והא מחמר"].

6. והא דיהיב לקטן, אינו אלא באופן דלא עביד מלאכה גמורה, וכגון כשמניחו עליו כשהוא מהלך, כדאמרינן לקמן לגבי חמור. דאי לאו הכי, הא תנן לעיל [קכא א] "קטן שבא

ומפרשינן: אליבא דרבי אליעזר לא תיבעי לך. דודאי לקטן יתננה ולא לחרש. משום דסבר דחרש ספק בר דעת הוא. וחייב במצוות מספק.

דתניא: רבי יצחק אומר משום רבי אליעזר: תרומת חרש לא תצא לחולין. מפני שהוא ספק אם דעתו צלולה או לא. ומספק יש לנהוג בו כחומרי תרומה, ולאוסרה לזרים.

מיהו צריך הפקח לחזור ולתרום תרומה אחרת כדי לתקן את הטבל. דשמא אין תרומתו תרומה.

יחליפו ויתירו ליתן אף לבני חיובא. אבל האי [חמור] לאו אדם הוא. ואדם בחמור לא מיחלף.

ואם אין עמו אלא חרש ושוטה, יתן לשוטה ולא לחרש. משום דשוטה אין בו דעת כלל. אבל חרש אית ליה דעת קלישתא.

ואם עמו שוטה וקטן, יתן לשוטה ולא לקטן. משום דלקטן איכא דעת טפי מאשר לשוטה.

איבעיא להו: אם יש עמו חרש וקטן, מאי? למי יתן את כיסו?

מעיקר הדין בלא ציווי. אלא שכשעושה על דעת אביו הרי זה נראה כמצוהו].

אבל מהחתם סופר נראה איפכא דכתב בישוב סתירת דברי הרשב"א הנ"ל, דאיסור "לא תעשה מלאכה" אינו אלא כשעושה את המלאכה יחד עם בנו, דומיא דמחמר בבהמה. אבל כשאומר לקטן לעשות לבדו, אינו אלא משום איסור ספיה בידים. והא דמסיים ב"לא תעשה מלאכה אתה ובנך", היינו היכא דמסייע ליה. הרי דאית ליה דאין בבנו דין שבתה, אלא דין "מחמר" בלבד. ובאמת פלוגתא דרבנותא היא. דמדברי הרשב"א הנ"ל נראה, דאיסור לאו ד"לא תעשה מלאכה" הוא. וכן כתבו החינוך, והרמב"ן בספר המצוות. אבל הרס"ג בספר המצוות כתב, דעשה ד"למען ינוח" הוא.

אלא שדבריו נפלאו מאד. דהא קרא ד"למען ינוח" לא כתיב אלא ב"שורך וחמורך". או ב"עבדך ואמתך", אבל בבנו ובתו לא כתיב כלל. ויעוין בפירוש הרב פערלא, שכתב דכיון דכתיב "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך וחמורך וגו', למען ינוח שורך וחמורך", הוה שור וחמור דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל. שלא ללמד על עצמו יצא,

בקטן. משום דאסור לספות לו בידים. כדכתיב "לא תאכלום", וקרינן "לא תאכלום". רשב"א. ובסוף דבריו כתב, דכל דהקטן עביד על דעת אביו, עובר האב משום "לא תעשה מלאכה אתה ובנך".

וכבר עמדו האחרונים בסתירת דבריו. וכן הקשו, למה צריך ללאו מיוחד בשבת. הא כל איסורים שבתורה אסור לספות לו בידים. ותירץ האמרי בינה דקטן אין לו מחשבה. ובשבת בעינן "מלאכת מחשבת". ואי לאו האזהרה המיוחדת בשבת, לא היה שייך איסור ספיה בידים.

ויעוין באחיעזר, חלק ג סימן פא, שדחה תירוצו מכח סוגית ההגמרא לעיל [קכא א], דמוכח מהתם דאף במלאכת שבת איכא חיוב לבית דין להפרישו. אלמא, שייכא בקטן "מלאכת מחשבת".

ותירץ, דאיסור ספיה בידים אינו אלא כשמצוהו להדיא לעבור איסור. אבל בשבת איתרבי דכל דעביד על דעת אביו, אף כשאין מצוהו אסור. שגדר האיסור הוא משום שבתת בנו.

[ומרש"י ביבמות קיד א נראה, דאין איסור